

BARRY NAUGHTON (2017)

IS CHINA SOCIALIST?

JOURNAL OF ECONOMIC PERSPECTIVE 31(1):3-24

Negyven éve már, hogy Kína szakított a maoista ideológiával, ezzel együtt a szocializmus Mao-féle megvalósításával, illetve a tervutasításos gazdasággal. Sok idő telt el azóta, Kína pedig óriási változásokon ment keresztül a piacgazdaság felé haladva. A '90-es években ezek a folyamatok az adóbevételek GDP-arányos nagymértékű csökkenésével, így a kormány lehetőségeinek korlátozódásával, a szociális ellátás hanyatlásával párhuzamosan mentek végbe. Ezekben az években a legnagyobb kérdés az volt, hogy képes-e Kína a szocialista értékek és elvek megtartása mellett megnyitni a piacait és a fejlett gazdaságok szintjét elérni. Kína 1992 óta szocialista piacgazdaságként jellemzi magát, de vajon van-e értelme Kínára a szocialista jelzõt alkalmazni napjainkban, és ha igen, milyen mértékben?

Barry Naughton tanulmányában nem egy, a szocializmusra használt definíció segítségével próbál választ keresni erre a kérdésre, hanem négy, a szocializmussal kapcsolatos eszmék széles körében elfogadott karakterisztikus jellemzõt vizsgál meg Kína esetében. Ezek szerint egy állam akkor mondható szocialistának, ha megvan az ereje és képessége arra, hogy formálja az ország gazdaságát, illetve az adózási politikáján és a szabályozó hatóságain keresztül irányítsa a pénzáramlásokat. Egy szocialista kormánynak kell, hogy legyen beavatkozási szándéka a gazdaság működésébe. A szocialista ideológia szerint az állam feladata, hogy a szegényebb, kevésbé jómódú rétegeket segítse egy erre megfelelő újraelosztási politikával. Végezetül egy szocialista kormánynak biztosítania kell, hogy a társadalom széles körben képviselhesse saját érdekeit, amiket tükröznie kell az állam irányelveinek.

1. KÉPES ALAKÍTANI A KÍNAI KORMÁNY AZ ORSZÁG GAZDASÁGÁT?

Kína kormánya az elmúlt 20 évben leküzdötte a '80-as, '90-es években jelentkező problémákat, visszanyerte erejét és befolyását az ország gazdasága felett, így napjainkban is az állami tulajdon jellemzi a stratégiailag fontos, tőke-igényes szektorokat.

1.1. A NEMZETI JÖVEDELMEK FELETTI KONTROLL

Az 1990-es évek közepe óta a kínai kormány által ellenőrzött nemzeti jövedelmek GDP-arányos értéke óriási mértékben, közel háromszorosára nőtt.

Ami a fiskális bevételeket illeti, Kínában 20 év leforgása alatt megduplázódott ezen bevételek aránya a GDP-ben. Általánosságban jellemző a növekvő gazdaságokra, hogy a fiskális bevételek a növekedéssel párhuzamosan egyre nagyobb szerephez jutnak, Kínában 2015-ben a középjövedelmi országokra jellemző 18,7%-os átlag felett, 21,8%-kal járultak hozzá a GDP-hez a költségvetési bevételek, megközelítve így az OECD országokra jellemző 22,4%-os átlagot. Ezekhez a fiskális bevételekhez azonban csak kis arányban járulnak hozzá Kínában a személyi jövedelemadókból, illetve ingatlanadókból származó bevételek. A legnagyobb mértékben a szolgáltatásokra és árukra, illetve a vállalatok jövedelmére kivetett adók teszik ki a költségvetési bevételeket. A

szociális biztosításokból származó bevételek a fiskális bevételek felett további 6,8%-kal járultak hozzá a GDP-hez 2015-ben Kínában. Ez az arány a középjövedelmi országokhoz képest magasabb, azonban nem éri el az OECD országok 10%-os átlagát. Az általános költségvetési bevételek és a szociális biztosításokból származó bevételek összességében a GDP 28,6%-át teszik ki Kínában, ami messze meghaladja a középjövedelmi csoportba tartozó országokra jellemző arányt.

Az állami tulajdonban lévő vállalatok bevételei és a földbevételek a kínai kormány források feletti kontrollját nemzetközi összehasonlításban egyedülállóan erősítik. Kínában a földek állami tulajdonban vannak, magántulajdon helyett hosszú távú, 50-70 éves bérleti jogot biztosítanak az állampolgároknak. A kormány hatásköre alá tartozik az állami tulajdonban lévő vállalatok adózás után megmaradt profitja, illetve a pénzügyi rendszert nagyban meghatározó állami bankok profitja is, 2015-ben a GDP 9,5%-át tették ki ezen bevételek.

Mind a négy összetevőt figyelembe véve a kínai kormány 2015-ben a GDP 38%-át kezelte közvetlen, vagy közvetett módon, ami biztosítja a kormány források feletti erős kontrollját.

1.2. ESZKÖZÖK FELETTI KONTROLL

Ami a termelési szektort illeti, Kínában az 1978 óta lezajlott privatizációs folyamatok eredményeképp napjainkban mind az iparban, mind a mezőgazdaságban a magántulajdon dominál.

Ehhez hozzátartozik azonban, hogy bár a könnyűipari szektorokban az állam valóban csak kis szerepet vállal, az egyes, jellemzően tőkeigényes ágazatokban főként a magas belépési korlátok miatt az állami tulajdon továbbra is meghatározó.

Az állami tulajdonnak még nagyobb szerepe van a szolgáltatási szektorban. A kínai kormány uralkodó szerepet tölt be a bankszektorban, a telekommunikációs szektorban, a közlekedési hálózat feletti kontrollban, az oktatásban és a tudományokban, a technológiai szolgáltatásokban, illetve a közmédiában is. Így tehát a tőke-, illetve humántőke-igényes ágazatokban az állami tulajdon dominál, a munkaigényes ágazatok azok, ahol a magántulajdon jut nagyobb szerephez.

Habár a kormány nem birtokolja a termelési eszközök túlnyomó részét, képes volt megtartani erős befolyását és a piaci verseny adta lehetőségekből hatékony, illetve eredményes gazdaságot tudott kialakítani. Az adórendszerek racionalizálásával, illetve az egyes szektorokban kialakított monopolhelyzetének segítségével a kormány megnövelte a nemzeti jövedelmek feletti kontrollját, elérve ezzel, hogy napjainkban egy erős, a gazdaságot befolyásolni képes kormányként működjön.

2. TUDATOSAN IRÁNYÍTTJA A KORMÁNY A GAZDASÁGOT?

A kínai kormány az erős gazdasági teljesítményt politikai legitimitásának egyik meghatározó feltételként kezeli. A fejlődést két jellegzetes eszközzel támogatja a kormány. Egyrészt bürokratikus ösztönzők segítségével motiválja tisztségviselőit a növekedés érdekében, másrészt tervezetek elkészítésével jelöli ki a fejlődés útját, amely középpontjában az ötéves-tervek állnak.

2.1. ÖSZTÖNZŐK

A bürokratikus ösztönzők alkalmazása Kína kormányának jellegzetessége. Már az 1980-as évek óta jellemzi a kínai vezetést, hogy a helyi tisztviselőket karrier-ösztönzők segítségével motiválják,

növelve ezzel a körzet gazdasági teljesítményét. A tisztviselők elé főleg a GDP, illetve a fiskális bevételek növelésére vonatkozó célokat tűznek ki, melyeknek elérésével díjazásban részesülnek, vagy nagyobb esélyük nyílik az előléptetésre.

Az ösztönzők hatásosságát a kínai állam rendszerében két karakterisztikus jellemző erősíti. Először is, a kínai bürokratikus rendszer piramis jellegű, melyben erős normák szabályozzák azt, hogy ki, mikor és hogyan léphet feljebb. Az ösztönzők ereje így hatásosabb, mivel a tisztviselők előtt két lehetőség van: az előrelépés, vagy a rendszerből való kiesés. Másrészt Kínában a korrupcióhoz való hozzáállás igen megengedő, az egyéni érdekek könnyen összeegyeztethetők a fejlődést elősegítő ösztönzőkkel. A földfejlesztések és üzleti támogatások egyaránt gazdagíthatnak meg érdekcsoportokat és járulhatnak hozzá a gazdasági növekedéshez.

Emellett egyéb eszközökkel is ösztönzik a növekedést és a befektetéseket. A kínai önkormányzatok háromszor nagyobb arányban adnak ki földeket ipari célokra, mint más országok önkormányzatai, illetve Kínában az ipari tevékenységre használt föld bérletének ára egy-hatod része a lakossági használat árának. Az ilyen és ehhez hasonló intézkedések a befektetések irányába terelik a gazdaságot.

2.2. TERVEK

A maoista ideológiával együtt Kína a tervutasításos rendszerrel is szakított 1978-ban. A '90-es években háttérbe szorultak a hosszú távú tervek és konkrét iparpolitikák, amik mentén haladt az ország, azonban a századforduló óta újra nagy jelentőséget tulajdonít a kormány a tervezésnek. Napjainkban rengeteg nemzeti és önkormányzati tervben festi fel maga elé a kínai kormány azt a fejlődési pályát, melyen haladni szeretne. Ezeknek a középpontjában jelenleg a 13. ötéves terv áll (2016-2020). Az ötéves tervek alapvetően három pilléren nyugszanak:

- egy jövőkép,
- néhány kötelező terv,
- rengeteg összekapcsolt ágazati és lokális terv.

Az összekapcsolt ágazati tervezetek elszaporodása megkülönbözteti Kína működését más nemzetekétől. Ezeknek az összefonódó terveknek köszönhetően a kormány elképzelései megjelennek a helyi önkormányzatok és állami finanszírozású intézmények intézkedéseiben, befektetéseik megfelelnek a nemzeti céloknak és terveknek. Ezáltal az erőforrások legnagyobb aránya általában azokba a szektorokba folyik be, melyek a kormány prioritását élvezik.

A tervezés tehát általánosságban véve előmozdítja a növekedést, egységesíti az intézmények elképzeléseit és a nemzeti érdekek mentén jelöli ki a fejlődés útját.

2.3. A KÉT ESZKÖZ INTERAKCIÓJA

A kínai kormány fent tárgyalt két eszköze sokáig kiegészítette egymást. A 1980-as évektől kezdődően a növekedési csoda időszakában a bürokratikus ösztönzők és a hivatalos tervezetek jól, egymást erősítve működtek.

A 11. ötéves terv kapcsán azonban már felmerültek problémák a két eszköz összeegyeztethetősége kapcsán. A tervezet 7,5%-os éves GDP növekedést tűzött ki célul, alacsonyabban, mint amit Kína gazdasága potenciálisan elérhetett volna. Nagy hangsúlyt kaptak a tervezetben

a környezettudatos, fenntarthatóságot biztosító intézkedések, illetve a vidékfejlesztés. Ezek az irányelvek azonban a gyakorlati megvalósításban csak kevéssé jelentek meg. Míg a 2006-2010-es időszakban az éves GDP-növekedés 10% fölötti volt, köszönhetően a bürokratikus, növekedést díjazó ösztönzőknek is, addig a fenntarthatóságra vonatkozó elvek háttérbe szorultak.

3. KÍNA KORMÁNYA SEGÍTI A KEVÉSBÉ JÓMÓDÚAKAT?

Nem kérdés, hogy Kína hosszú évekig tartó növekedési csodájából széles társadalmi körök profitáltak. Harminc év leforgása alatt Kínában az életszínvonal példa nélküli növekedésen ment keresztül.

Bár a jövedelmek nagymértékben nőttek ebben az időszakban, a rétegek közti szakadék ezzel együtt szélesedett az 1980-as évek óta. Ez az újraelosztási politika gyenge hatásosságát igazolja. Kínában óriási különbségek jelennek meg a vidéki és városi lakosok életszínvonala között. A Gini-index 2009-ben érte el a csúcspontját, amikor is a városi lakosok jövedelme több mint háromszorosa volt a vidéki lakosokénak. Bár vidéken is nőttek a jövedelmek a gazdasági teljesítménnyel párhuzamosan, de ez a növekedési ütem jóval kisebb volt, mint ami a városi jövedelmek esetében volt tapasztalható. 2009 óta azonban a munkaerőpiacon végbemenő szerkezeti változásoknak, a bérek egymáshoz való közelítésének köszönhetően az egyenlőtlenség lassú csökkenése figyelhető meg.

3.1. A SZEGÉNYSÉG ENYHÍTÉSE

Az nem kérdés, hogy Kína a változások évtizedeiben egyedülálló teljesítményt nyújtott a szegénységi küszöb alatt élők felemelésében. A '90-es évek elején még 260 millió vidéki lakos élt a szegénységi küszöb alatt, 2015-re ez a szám 56 millióra csökkent.

A kínai kormány nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a kijelölt, szegénynek ítélt régiókba több erőforrást allokáljon, segítve ezáltal a gazdasági fejlődésüket, elsősorban a nem-mezőgazdasági ágazatokban. Ez azonban nem a leghatékonyabb módja a szegénység enyhítésének, mivel ki-maradnak a támogatásból a ki nem jelölt földrajzi területeken élő, segítségre szoruló lakosok, illetve kevés hangsúlyt kap a mezőgazdaság fejlődésének támogatása, ami alapvetően növelné az életszínvonalat.

3.2. ÚJRAELOSZTÁS

Az 1990-es évek óta Kína törekszik egy egész társadalomra kiterjedő szociális háló létrehozására. Napjainkban a rendkívül összetett rendszerben négy különböző egészségügyi és nyugdíjrendszer működik Kínában, melyek lefedik a teljes társadalmat. A tényleges pénzáramlások GDP-arányos értéke azonban ezekben a rendszerekben igen alacsony, az állam jóléthez való hozzájárulása nemzetközi viszonylatban igen kicsi.

Mindezt elsősorban egy egységes keretrendszer hiánya okozza. A jövedelemre kivetett alacsony adók miatt a progresszív adóztatásból származtatható újraelosztási lehetőségek korlátozottak. Emellett két strukturális problémával is szembe kell néznie a kínai kormánynak.

Először is a városi és vidéki lakosok közti szakadékot nem sikerült szűkíteni, eddig nem talált megoldást arra, hogy kiterjessze a vidékiekre és a vidékről a városokba vándorlókra a váro-

siak által élvezett előnyöket. A városi lakosságra vonatkozó társadalombiztosítási rendszer egész társadalomra való kiterjesztése rendkívül drága és bonyolult lenne, így egy jóval olcsóbb, kevésbé átfogó rendszert szabtak a vidéki lakosságra. Így bár a szociális juttatások a vidékiek esetében is nőttek, de továbbra is jóval kevesebb jut nekik, mint a városiaknak.

Másodszor, Kína előregedő társadalmá nagy kihívást jelent az állam számára. A nyugdíjkorhatár alacsony, a juttatások viszont magasak. Bár ma még fiatalnak mondható Kína társadalmá és a munkavállalók nyugdíjrendszerhez való hozzájárulása magas, az előregedés felgyorsulásával finanszírozási hiánnyal szembesülhet az ország. Ez a jelenség is elsősorban a vidéki lakosság körében jelent problémát, hisz a városokba vándorló munkaerő jellemzően fiatal, a vidékeken maradó lakosság döntő többsége viszont időskorú.

Bár az elmúlt 20 évben Kína kormánya komoly erőfeszítéseket tett egy egész társadalomra kiterjedő, jól működő szociális háló kialakítására, az eredmények még mindig kezdetlegesek, ráadásul a társadalmon belüli egyenlőtlenségek problémáját sem tudták nagymértékben csökkenteni.

3.3. KÖZJAVAK

Az elmúlt 20 évben az infrastruktúra hatalmas fejlődésen ment keresztül Kínában. A legjobb példa erre az ország határain túlívelő gyorssebességű-vasúthálózat kiépítése, ami nagyban hozzájárult az eurázsiai kereskedelem fejlődéséhez is.

Ami a környezetvédelmet illeti, az ezredforduló óta előtérbe kerültek a fenntarthatósági szempontok, azonban eddig csak csekély eredményeket mutathat fel Kína ezen a területen.

4. MENNYIRE KÉPVISELI KÍNA A TÁRSADALOM ÉRDEKEIT?

Kína jelenlegi politikai rendszere jól beleillik a kommunista államokra jellemző rendszerek halmozába, autokratikus egypártrendszerében minden döntés a Kommunista Párt kezében van. Azonban a szocialista hagyományokkal ellentétben Kína kormánya nem a munkásosztályt szólítja meg, sokkal inkább támaszkodik az elitista rétegekre.

A 1990-es évek óta a növekvő bevételek, az állami tulajdonú vállalatok profitja, az eszközértékek óriási növekedése által mára hatalmas erők és összegek koncentrálódnak a kormány kezében. Az átláthatóság és a felelősségre vonhatóság hiánya viszont korrupcióhoz vezet. Kérdéses, hogy Kína kormánya egységes érdekeket képvisel-e, vagy a kiválasztott, elitista érdekcsoportok preferenciáit helyezi-e előtérbe.

Az előző pontokban bemutatott politikai hiányosságok a kiválasztott csoportok érdekeinek mentén való fejlődést támasztják alá. Ilyen például a vidéki és városi lakosság közti egyenlőtlen újraelosztás, a fizikaitőke-igényes beruházások előtérbe helyezése a szociális kiadásokkal szemben, vagy a környezettudatos intézkedések gyenge eredményessége. Az újraelosztás hatásosságának növelése érdekében alapvető fiskális és pénzügyi reformokra lenne szükség, illetve a döntéshozás rendszerének megújítására, mert jelenleg a belső körök érdekei jellenek meg a politikai irányelvekben.

ÖSSZEGRÉS

A tanulmány elején felvázolt négy karakterisztikus jellemző közül az első kettő, a kormány ereje és szándéka a gazdaság befolyásolására egyértelműen megjelenik Kínában. Ami viszont a másik két kritériumot, az újraelosztást és társadalmi érdekek képviseletét jelenti, hiányosságokkal néz szembe a kormány. Kína növekedési csodája magában foglalta a gazdaság elképesztő ütemű növekedését, a hatalmas sikereket a szegénység abszolút csökkenését illetően, illetve az ország gyors infrastrukturális fejlődését. Ezzel együtt a mindenkori kormány kezében egyre nagyobb erő összpontosult az erőforrások növekedése által. Azonban a növekedési csoda ideje lejárt, a jelenlegi kormány kitűzött céljai már túlmutatnak a gazdaság mindenek fölötti növelésén, sokkal összetettebb, több területre, így például a társadalmi kérdésekre, vagy a fenntarthatóságra is kiterjedő tervezetekkel dolgozik. Ezeknek a problémáknak a kezelése viszont csak az elmúlt években vált fontossá, a folyamatok jelenleg a kezdeti fázisban tartanak.

Naughton véleménye szerint Kína mindaddig nem nevezhető szocialistának, amíg az egyenlőtlenségek kezelésének, az egész társadalomra kiterjedő szociális háló kiépítésének, illetve a fenntarthatóság biztosításának területén nem mutat komolyabb előrelépéseket. Ezen kívül Kína kormányának meg kell találnia a módját annak, hogyan tudná a társadalmi rétegek érdekeit szélesebb körben figyelembe venni.

A jelenlegi kormány tesz erőfeszítéseket ezeken a területeken, Xi Jinping vezetése alatt az ország az alapvető szocialista értékek mentén halad, így lehetséges, hogy a szocializmus egy kínai modellje születik meg a jövőben.

Szabó Dorottya¹

¹ egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem